

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 42 Volume: 9 Issue: 42

Şubat 2016 February 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

HALKEVLERİ'NDE GÜZEL SANATLAR ÇALIŞMALARI: URFA HALKEVİ ÖRNEĞİ FINE ARTS ACTIVITIES IN PEOPLE'S HOUSES: SAMPLE OF URFA PEOPLE'S HOUSE

Gülşah ESER*

Öz

19 Şubat 1932 tarihinde açılan halkevleri başta Ankara olmak üzere 14 merkezde faaliyet göstermeye başlamış ve kısa süre içerisinde ülke çapına yayılmıştır. Etkin olarak varlık gösterdikleri 1932-1951 yılları arasında daha çok bir halk okulu görevi görmüş ve çalışmalarını *Dil ve Edebiyat, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, Sosyal Yardım, Halk Dershanesi ve Kurslar, Kütüphane ve Yayın, Köycülük, Tarih ve Müze* şubeleri aracılığı ile yürütmüştür.

Halkevleri arasında 1934 yılında açılan Urfa Halkevi ise ayrı bir öneme sahiptir. Tarihi mirası ve kültürel dokusuyla kadim bir şehir olan Urfa'da sosyo-kültürel yaşamın canlanmasında Urfa Halkevi öncü bir rol oynamıştır. Özellikle de Güzel Sanatlar alanında yapılan çalışmalar şehrin dinamizmine önemli etki ve katkılarda bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Halkevleri, Urfa Halkevi, Güzel Sanatlar.

Abstract

People's Houses which opened on February 19, 1932 first began to get into the act in 14 centres, spread throughout the country in a short time. They made their presence felt actively in the years between 1932-1951 and they served as a public school in fact and made their works via language and literature, fine arts, drama, sport, social aid, community private institutions and courses, library and publication, peasantry, history and museum departments.

Urfa People's House was opened in 1934. Urfa People's House was one of the important institutions that affected Urfa's social life and became the main culture center of Urfa province.

Keywords: People's Houses, Urfa People's House, Fine Arts.

Giriş

Cumhuriyet'in ilanından sonraki süreçte Cumhuriyet ideolojisini toplum tabanına yayma ve toplumsal değişim ile dönüşümleri gerçekleştirebilmek amacıyla oluşturulan projelerin en önemlilerinden biri Halkevleri'dir. Eğitimden kültüre, tarihten spora kadar birçok alanda hizmet veren bu kurumlar Yeni Türkiye'nin yapılandırılma sürecinde adeta bir mihenk taşı olmuştur.

Halkevleri ilgili çok sayıda kitap, makale, tez v.b. bilimsel çalışma bulunmaktadır. Bu konuda yazılan kitaplar arasında Anıl Çeçen'in *Halkevleri* ve Nurcan Toksoy'un *Halkevleri -Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak-* adlı eserleri önemli birer kaynaktır. Bu eserlerde yer yer Urfa Halkevi ile ilgili bilgi verilmekle birlikte bu Halkevi'ne ilişkin bazı konularda detaylı bilgi bulunmamaktadır.

Halkevleri üzerine yazılan makaleler ise çok sayıda olmakla birlikte Ocak 2016 itibariyle Urfa Halkevi üzerine ulaşılabilen tek makale Gülşah Eser'in "*Cumhuriyet Döneminde Türkçe'nin Eğitimi ve Öğretimi: Urfa Halkevi Örneği*" başlıklı çalışmasıdır. Çalışmada Urfa Halkevi'nin açılışı ve burada düzenlenen Türkçe okuma yazma kursları hakkında bilgi verilmiştir.

Konuyla ilgili tezlere bakıldığında 3'ü doktora, 1'i sanatta yeterlilik ve 29'u yüksek lisans olmak üzere toplamda 33 çalışma olduğu dikkati çekmektedir. Bunların dışında, Prof. Dr. Aygün Attar danışmanlığında Yüksel Yıldırım tarafından "*Yeni Türkiye'nin Yapılanma Sürecinde Halkevleri'nin Rolü ve Urfa Halkevi Örneği (1934-1952)*" başlığıyla bir Yüksek Lisans tez çalışması da devam etmektedir.

Literatürde Halkevleri'nin güzel sanatlar alanındaki çalışmalarına ve eğitimlerine ilişkin pek çok kaynak mevcuttur. Ancak kuruluşundan kapatılışına Urfa Halkevi'nin güzel sanatlar alanındaki çalışmalarını anlatan herhangi bir kaynağa rastlanılamamıştır.¹ Oysaki kadim bir şehir olan Urfa, tarihsel arka planının yanı sıra sanat konusunda da oldukça yetkindir. Özellikle de müzik alanında hem Türkiye'ye zengin bir repertuar sunmuş hem de birçok sanatçı yetiştirmiştir. Urfa'nın bu alandaki başarılarının ön plana çıkmasında ise Urfa Halkevi önemli bir yere sahiptir. Burada düzenlenen müzik kursları, yapılan bando çalışmaları, hazırlanan repertuarlar, organize edilen saz ve söz geceleri halkın bu alana ilgisini

* Yrd. Doç. Dr., Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, gulsaheser@harran.edu.tr .

¹ Bu bağlamda Urfa Halkevi'nin bu çalışmalarını anlatan tek müstakil kaynak *Urfa Halkevi'nin Bir Yıllık İş Sayımı 23/2/1935-23/2/1936* başlıklı çalışmadır. Bu çalışma halkevinin kuruluş yıllarına ilişkin oldukça detaylı bilgi içermesine rağmen çalışmada halkevi ve faaliyetlerinin yalnızca ilk iki yılına değinilmiştir. Bkz.: Urfa Halkevi'nin Bir Yıllık İş Sayımı 23/2/1935-23/2/1936 (1936). İstanbul: Hüsnü Tabiat Matbaası.

arttırdığı gibi amatör sanatçıların yeteneklerini geliştirmesine de olanak sağlamıştır. Bu katkılarına rağmen Urfa Halkevi'nin güzel sanatlara ilişkin çalışmalarının etraflı bir şekilde incelenmemesi literatürde boşluk oluşturmuştur.

Bu araştırmada literatürdeki mevcut boşluktan hareketle, ilk olarak Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'ndeki konuyla ilgili belgeler taranmıştır. Buradan elde edilen belgeler ile konuya ilişkin ulusal ve yerel basında yer alan bilgiler sentezlenmiştir. Daha sonra ise konuyu detaylandırmak amacıyla Urfalı yazar ve gazeteci A. Naci İpek² ile röportaj yapılarak kendisinin engin bilgisinden yararlanılmıştır. Böylelikle, bu çalışmada öncelikle Halkevleri'ne giden süreç ardından Urfa Halkevi'nin açılışı ve Güzel Sanatlar (Ar) Şubesi'nin faaliyetleri incelenmiştir.

1. Halkevleri'ne Giden Süreç

Türkiye'de Halkevleri'nin kuruluşuna giden sürecin II. Meşrutiyet devrinde başladığı ve aşamalı bir şekilde ilerlediği bilinmektedir. Osmanlı Devleti'nin son döneminde kurulan Türk Derneği, Türk Yurdu Cemiyeti ve Türk Ocakları bu sürecin başlıca aşamaları olarak görülebilir.

Yusuf Akçura'ya göre, II. Meşrutiyet döneminin sağladığı ortam içerisinde kurulan Türk Derneği, Türkiye'de Türk milliyetçiliği esasına dayanarak kurulan ilk cemiyettir (Akçura, 2001: 229). Bir başka deyişle "Türkçülükte Teşkilatlanma Devresi" nin ilk girişimini oluşturmaktadır³ (Üstel, 1997: 14).

Derneğin kuruluş yılı 1908 kabul edilmekle birlikte kurucu üyelerin sayısı ve kimlikleri konusunda farklı bilgiler yer almaktadır. Yusuf Akçura, dernek nizamnamesinin 12 Kânun-ı Evvel 1324 tarihli olduğunu nakletmekte ve 1908 yılının sonuna doğru Mekteb-i Mülkiye Müdürü Celal Bey'in odasında yapılan bir toplantıda "Türk Derneği" adlı bir ilmi cemiyetin şekillendiğini dile getirmektedir (Akçura, 2001: 229). Yine Akçura'ya göre Mekteb-i Mülkiye toplantısını müteakip gazetede verilen bir ilanda bu toplantıya katılanların isimleri açıklanmıştır. Buna göre Ahmet Midhat Efendi, Emrullah Efendi, Necib Âsım Bey, Bursalı Tahir Bey, Korkmazoğlu Celal Bey, Veled Çelebi Efendi, Akçuraoğlu Yusuf (Yusuf Akçura), Boyacıyan Agob Efendi, Arif Bey, Akyığıtoğlu Musa Bey, Fuad Raif Bey, Rıza Tevfik Bey ve Ferid Bey bu toplantıya katılmıştır. Bunların yanı sıra sadece ilimle meşgul olacağı belirtilen bu cemiyete Türk olmayan Türkiyatçıların da katılabileceği dile getirilmiş ve Prof. Gordlevsky, Dr. Karaçon, Prof. Martin Hartman gibi isimler dernek üyeleri arasında yer almıştır (Akçura, 2001: 230). Tarık Zafer Tunaya da, bu derneğin kurucu ve idarecilerinin isimlerini yukarıdakiyle aynı şekilde nakletmektedir (Tunaya, 1952: 376).

Derneğin kuruluş amaçları ve faaliyetleri içerisinde Türk dili üzerine araştırmalar yapmak, resmi kurumların yazışmalarında Türkçe kullanımını yaygınlaştırmak gibi kavramlar öne çıkmaktadır. Dil sorununa öncelik vermeyi amaçlayan derneğin yine aynı adla 1911 yılında çıkartılmaya başlanan dergisinin başlangıçta ayda bir defa yayımlanması planlanırken malî sıkıntı, yazı yetersizliği ve matbaa değişiklikleri gibi nedenlerle düzenli çıkartılamadığı bilinmektedir (Üstel, 1997: 26-28). Derneğin ne zaman kapatıldığı ise tam olarak bilinmemekle birlikte üyelerinin büyük çoğunluğunun önce 1911'de kurulan Türk Yurdu'na ve ardından 1912'de kurulan Türk Ocağı'na geçtikleri ve böylelikle Türk Derneği'nin fiilen çalışamaz bir duruma geldiği anlaşılmaktadır (Üstel, 1997: 34; Tunaya, 1952: 377).

1.1. Türk Yurdu Cemiyeti

Türk Yurdu Cemiyeti, 31 Ağustos 1911'de İstanbul'da kurulmuştur.⁴ Cemiyet'in kurucuları ve idarecileri arasında Şair Mehmed Emin, Ahmed Hikmet, Ağaoğlu Ahmed, Hüseyinzade Ali, Âkil Muhtar ve Akçuraoğlu Yusuf yer almaktadır. Nizamnamesine göre iki ayrı faaliyet sahasına ayrılan Cemiyet, sosyal yardım sahasında "Türk çocuklarına mahsus bir pansiyon (talebe yurdu)" niteliği görmüştür. Neşriyat sahasında ise *Türk Yurdu*⁵ adıyla çıkarılan derginin mimarı olmuş ve bu dergi Cemiyet'ten daha fazla

² 1932 yılında Urfa'da dünyaya gelen A. Naci İpek; ilk ve orta öğrenimini burada tamamlamıştır. 1950 yılında yazın hayatına atılan İpek "Yeni Urfa" gazetesinde "İhsan İstemez" ve "Tolunay Müstear" mahlaslarıyla yazmaya başlamıştır. 1952'de Celal Uslusoy ile birlikte "Urfa" gazetesini çıkarmış ancak bu gazete uzun ömürlü olamadığından yazılarını "Urfanın Sesi" gazetesinde yayımlamıştır. 1953-1954'te Yaşar Kemal ile Cumhuriyet gazetesinde çalışmıştır. Daha sonra ise Urfa'ya gelerek 1957'de "Karakoyun", 1961'de "Fırat" gazetelerini çıkarmıştır. İpek'in, gazetecilik mesleğinin yanı sıra 1964'te Özlem Kitabevi'ni açtığı, şiir ve edebiyat ile ilgilendiği bilinmektedir. Nitekim 1966 yılında "Anzılha" adlı şiir ve edebiyat dergisinde okuyucularına seslenmiştir. 1969'da "İlimiz Şanlıurfa" kitabı ile "Şiirlerde Urfa" adlı antolojiyi çıkarmıştır. 1985 yılına kadar "Cumhuriyet", "Yeni İstanbul" ve "Akşam" gazetelerinin Urfa temsilcisi olan İpek aynı zamanda 1960 ve 1986 yılları arasında Kızılay Urfa Şubesi'nin yönetim kurulu üyeliği ile ikinci başkanlığını, THK ile ÇEK il başkanlıkları görevlerini yürütmüştür. ŞTV ve Güneydoğu TV'de "Başka Urfa Yok", "Son Urfalılar" programlarını yapmıştır. 1994'te "Urfalı Güzel", 1999'da "Gönlümde Şiirleştigin An" adlı şiir kitaplarını yazmıştır. 1991'de ŞURKAV'ın 2004'te Şanlıurfalılar Vakfı'nın kurulmasında çaba sarf eden İpek halen bu vakıfların mütevelli heyetinde yer almaktadır. A. Naci İpek, Röportaj, 14.09.2015.

³ İsmail Hâmi Danişmend'e göre Türk gençliğinde milliyet fikrinin uyanması evresinde üç teşekkül meydana gelmiştir. Bunlardan ilki "Türk Derneği", ikincisi "Türk Yurdu", üçüncüsü ve aynı zamanda en önemlisi "Türk Ocağı" dir. İsmail Hâmi Danişmend (1972). İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C. IV, İstanbul: Türkiye Yayınevi, s. 387.

⁴ İsmail Hâmi Danişmend, cemiyetin tam kuruluş tarihini 6 Ramazan 1329 Perşembe olarak nakletmektedir. Bkz.: Danişmend, a.g.e, s. 387.

⁵ 1911 yılında basılmaya başlanmıştır. Bu dergi başta Türk Ocağı çevresinde toplananlar olmak üzere, okuyan nesil üzerinde derin bir etki bırakmış ve okuyucudan büyük ilgi görmüştür. Türk Yurdu'nda dilde sadeleştirme hareketleri, Türkçülük fikrinin ortaya

yaşayarak Türk Ocağı ve Türkçülük cereyanının organı haline gelmiştir (Tunaya, 1952: 377). Bu Cemiyet, Türk Ocağı kurma girişimlerinin fiilen başladığı bir dönemde faaliyete geçtiği için uzun ömürlü olamamış ve Türk Ocağı'nın kuruluşuyla birlikte üyeleri buraya geçmiştir (Üstel, 1997: 42).

1.2. Türk Ocakları

II. Meşrutiyetin ortaya çıkarmış olduğu hürriyet ortamı, Türk milliyetçiliği kavramının filizlenip büyümesinde etkili olmuştur. Bu etkiyi yaratanlardan biri de şüphesiz Türk Ocaklarıdır. 1912 yılında yayımlanan *Türk Ocağı Esas Nizamnâmesi*'nde, Türk Ocağı'nın 12 Mart 1328 (25 Mart 1912) tarihinde kurulduğunun belirtilmesine rağmen Ocak çalışmalarının daha önce başladığı bilinmektedir (Tuncer v.d, 1998: 15; Karaer, 1992: 9). Türk Ocağı'nın kuruluş ve işleyiş amacı, Türkler arasında milli kültürün ortaya çıkarılması, millî bilincin güçlendirilmesi, bilimsel, sosyal ve ekonomik yapının geliştirilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuruluşundan kısa bir süre sonra büyük yankılar uyandıran Türk Ocakları'nın sayısı ve üyeleri zaman içerisinde hızla artmış ve 1918 yılına gelindiğinde Ocak sayısı 35'e ulaşmıştır (Karaer, 1992: 13-14). Bu Ocaklar'ın pek çok eğitim faaliyetinde bulunduğu bilinmektedir.

Bağımsız olarak çalışan Türk Ocakları, kapatılmadan önce Cumhuriyet Halk Fırkası'nın denetimine alınmak istenmiş; Ocaklar'ın bir türlü Parti denetimine alnamaması ise zaman zaman Parti-Ocak sürtüşmelerine yol açmıştır. Gazi'nin 24 Mart 1931 tarihinde R. Eşref Bey'e [Ünaydın] verdiği "*Aynı cinsten olan kuvvetler müşterek gaye yolunda birleşmelidirler*" demeciyle karşılıklı görüşmeler yapılmış ve sonuç olarak Türk Ocakları kendi kendini kapatmak durumunda kalmıştır (Zeyrek, 2006: 13-14). Türk Ocakları'nın kapatılışından yaklaşık on ay sonra kurulan Halkevleri bunların oynamış olduğu tarihsel rolü yadsımayarak Ocaklar'ın bilgi, birikim ve deneyimlerini yerli yerine oturtmaya çalışmıştır (Arıkan, 1999: 266).

2. Halkevleri'nin Kuruluşu

Türkiye, 1930'lu yılların başlarında içte ve dışta cereyan eden ekonomik, siyasi ve toplumsal birçok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Bunlar arasında ekonomik alan incelendiğinde, Dünya Buhranı'nın etkilerinin⁶ 1930 yılı içinde Türkiye'de de şiddetle yaşanmaya başladığını söylemek gerekir. Bu bağlamda; dış ticaret hadlerinde bozulma, ithalat hacminde ani daralma ve hükümetin bütçe gelirlerinin cari değerindeki önemli düşüş yaşanmıştır. Dış ticaretteki görelî fiyat ilişkilerinin Türkiye'nin aleyhine dönmesi nedeniyle tarım sektörü etkilenmiş ve tarım ürünlerini satın alma gücü %30 azalmıştır. Bu durum nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan büyük köylü yığınlarının bir başka ifadeyle köylü nüfusun gerçek gelirlerinin çöküntüye uğraması anlamına gelmiş; piyasaya ve ihracata yönelik üretim yapan kırsal bölgelerde bir hoşnutsuzluk havası esmeye başlamıştır⁷(Tezel, 1986: 206-207). Diğer bir hoşnutsuzluk havası ise siyasi ortam içerisinde günden güne hız kazanmıştır. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'nın; hükümet eleştirisiz ve sorumsuz bir durumda olduğu için, muhalif bir partinin varlığında yarar görmesi Tek Parti döneminin ikinci muhalefet denemesi olan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın⁸ kuruluşunda etkili olmuştur. Ancak bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından kurdurtulan bu partinin⁹ kuruluşundan kısa bir süre sonra üstelik umulanın aksine halk arasında başarı kazanması ve üye sayısının hızla yükselmesi siyasi ortamda değişikliklere sebebiyet vermiştir. Reformların gerçek anlamda halka inmemesi ve özellikle de Dünya Buhranı'nın köylü

çıkmasında etkili olmuş ve beraberinde Türk milletinin kendi milliyetinden, tarihinden ve milli kültüründen bahsetmesine olanak sağlamıştır. Eski Türklerin tarihi soyu, dili, sanatı ve kültürü bu anlayışla araştırma konusu olmaya başlamıştır. Edebiyat türleri içerisinde ise; şiir, hikâye, tiyatro, hâtrât, seyâhat, hitâbet, mektup ve musâhabe dallarında örnekler verilirken aynı zamanda dünya edebiyatının bu türlerinde çeviriler yapılmıştır. Türk Yurdu'nun edebiyat görüşü ise "millî edebiyat" olarak adlandırılmış ve dil meselesi ise ilmi seviyede ele alınmıştır. Türk Yurdu'nda edebiyatın yanı sıra güzel sanatlara da geniş ölçüde yer verilmiştir. Plâstik sanatlardan resim, heykel, mimari; fonetik sanatlardan mûsikî üzerine araştırma ve inceleme çalışmaları yapılarak millî resmin ortaya çıkması için çaba gösterilmiştir. Hüseyin Tuncer (1990). *Türk Yurdu (1911-1931) Üzerine Bir İnceleme*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, s. 497-513. Türk Yurdu hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz.: Firdevs Gümüsoğlu (2005). *Ülkü Dergisi ve Kemalist Toplum*, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, s. 32-60.

⁶ 1929 yılında bazı olumsuz rastlantıların bir araya geldiğini söylemek gerekir. Gümrük tarifeleri yükselecek diye aşırı ithalata gidilmesi, Büyük Dünya Bunalımı'nın dünya tarım ürünleri piyasasında talebi ve fiyatları hızla düşürmesi nedeniyle ihracat gelirlerinin beklenmedik düzeyde azalması, dış ticaret açığının rekor düzeye ulaşması ve Türk Lirasının hızla değer kaybetmesi, bunların yanı sıra Osmanlı dış borçlarının ilk taksidinin vadesinin gelmesi nedenleriyle genç Türk Devleti 1929 bunalımının yıkıcı etkilerine bütün boyutlarıyla katlanmak zorunda kalmıştır. Erdiç Tokgöz (2001). *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2001)*, Ankara: İmaj Yayınevi, s. 57.

⁷ 1929 Bunalımı'nın etkisiyle çiftçiler iyice yoksullaştı. Örneğin, buğday fiyatları 13,5 kuruştan 3,5 kuruşa; tütün fiyatları 71 kuruştan 30 kuruşa düştü. Böylelikle 1929 ortalarında tarım ürünlerinin ortalama fiyatları düzeyine ulaşmak için çiftçiler 1939 yılını beklemek zorunda kaldılar. Tokgöz, a.g.e, s. 57. Ayrıca bkz.: Erhan Duman (2011). *Krizlerin Anatomisi: 1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizin Karşılaştırılması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karaman: Karamanoğlu Mehmet bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Cemil Koçak (2006). *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İstanbul: İletişim Yayınları; Fethi Okyar (1980). *Üç Devirde Bir Adam*, İstanbul: Tercüman Yayınları, s. 377-547.

⁹ "İşte o vakit Serbest Fırka'yı teşkil etti, Serbest Fırka... Fethi Bey'i çağırdı, Paris'ten. Hatta bu bizim parti gibi değildi. Biz kimseye danışmadan müstakilen bunu yaptık, danışmadık. Kanun nizam vesaireye yaptık. Halbuki o Fethi Bey'i çağırdı, onunla konuştu. Serbest Fırkayı kurması için onu lider intihap etti. Ve ona talimat verdi." Ali Fuat Cebesoy (2001). *Bilinmeyen Hatıralar Kuva-yı Milliye'den Cumhuriyet Devrimlerine*, (Yay. haz. Osman Selim Kocahanoğlu), İstanbul: Temel Yayınları, s. 292.

nüfusunu ekonomik açıdan son derece olumsuz etkilemesi iktidara karşı tepkileri toplarken yeni muhalefet partisi olan Serbest Cumhuriyet Fırkası'na desteği de beraberinde getirmiş ve parti hızla güçlenmiştir. Fethi Bey'in (Okyar) İzmir'e yaptığı bir gezi esnasında halkın göstermiş olduğu ilgi, Serbest Fırka'nın yalnızca Meclis'te kalacak bir rakip değil, yakın gelecekte ülke düzeyinde bir siyasi güç olabileceğinin sinyallerini vermiştir (Uzun, e.d., 2010: 121-123).

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın güç kazanmasıyla birlikte, iktidara yönelik özellikle de ekonomik konulardaki ve parti programı doğrultusundaki eleştiriler artmıştır. Bu bağlamda; vergiler, yolsuzluklar, tekeller, iktidarın demiryolu politikaları gibi birçok konu masaya yatırılmış ve ülke sorunlarının çözümü için önlem alınması gereğinin Serbest Cumhuriyet Fırkası tarafından sıklıkla dile getirilmesi Fırka'ya belediye seçimlerinde de başarı kazandırmıştır. 502 belediye başkanlığından 22'sini Serbest Fırka'nın alması bardağı taşıran son damla olmuş ve seçimlere baskı ile hilenin karıştığı iddiası Serbest Fırka deneyiminin sonunu hazırlamıştır (Uzun, e.d., 2010: 123).

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasının ardından, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa, ekonomik ve sosyal sorunlara esas ağırlığı tanımak amacıyla yanında Başbakan olmaksızın bir yurt gezisine çıkmıştır. Yönetim, bir yandan hazırlanan raporlarla sorunların ekonomik boyutlarını saptarken diğer yandan da rejime yönelik tehditlerin değerlendirilmesi çabası içine girmiştir (Koçak, 2006: 680-681). İlerlemenin önündeki engelleri saptamak ve ortadan kaldırmak ise bir başka sorunsaldır. Özellikle sosyal ve kültürel alanda aşıkâr olan boşluğu doldurmak ve ilerleme kaydedebilmek adına, dış ülkelerde yapılan uygulamalar incelenmiştir. Bu bağlamda; Macaristan'da 1867'den beri varlık gösteren Millî Kültür Cemiyetleri¹⁰, Çekoslovakya'da dört yüze yakın kültür yurdunun mevcudiyeti¹¹, İtalya'da son derece iyi şartlarda çalışmalarını devam ettiren Millî Kültür Teşkilatı ve bu teşkilatın 1.586 Kültür Derneği dikkati çekmiştir. Dünya çapında kültür çalışmaları bu şekilde devam ederken, Türkiye'de de bu konudaki açığın kapatılması hedeflenmiştir (Toksoy, 2007: 29). Halkçılık ilkesi doğrultusunda Türk Ocakları'ndan sonra halkla bütünleşmenin aracısı olarak nasıl bir kurumun meydana getirilebileceği düşünülürken Vildan Aşir Savaşır'ın Çekoslovakya'daki *Sokol* adı verilen kuruluşları bir konferansında anlatması yol gösterici olmuş ve Türkiye'de de bu tür bir örgütlenmeye gidilebileceğinin sinyallerini vermiştir ki bu kurum Halkevi'dir (Arıkan, 1999: 267). Halkevi yapılanmasına ilişkin *Cumhuriyet* gazetesinde kaleme alınan bir yazıda geçen şu ifadeler dikkat çekicidir:

"... Görülüyor ki Fırka, yeni Türkiye'yi bina etmek için insan malzemesini hazırlamak gibi büyük ve esaslı bir teşebbüse girişmiş bulunuyor. Bir memleketin yeni esaslara göre kuruluşu, zamana ve büyük mesaiye muhtaçtır. Fakat mühim olan şey ne zaman, ne de sarfedilecek enerjidir. Asıl ehemmiyeti olan cemiyet efradının kurulacak binayı kurmağa müsait bir medenî ve fikrî seviyede bulunmaları ve müşterek gaye için şuurulu bir tesanütle müteharrik olmaları şartıdır. Türkiye ise modern bir millet halinde taazzuv edebilmek için vakti dar olan ve binaenaleyh mesaisini bir kat daha teksife mecbur bulunan bir memleketidir.

Halk Fırkası, son teşebbüsile bu zarureti çok iyi gördüğünü ve başarmağa çalışıldığı büyük davayı her istikamete doğru müteale ettiğini göstermiştir" (Cumhuriyet, 3 Kanunusani 1932: 3).

Yazıdan da anlaşılacağı üzere Cumhuriyet Halk Fırkası'nın çok önemli bir girişimi olarak görülen Halkevleri 19 Şubat 1932 tarihinde açılmıştır. Başta Ankara olmak üzere 14 merkezde faaliyet göstermeye başlamış ve kısa süre içerisinde ülke çapına yayılmıştır. Etkin bir şekilde varlık gösterdikleri 1932 ve 1951 yılları arasında adeta birer halk okulu görevi gören bu kurumlar çalışmalarını *Dil ve Edebiyat, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, Sosyal Yardım, Halk Dershaneleri ve Kurslar, Kütüphane ve Yayın, Köycülük, Tarih ve Müze* şubeleri aracılığı ile yürütmüştür. Zamanla sayıları artan Halkevleri arasında Urfa Halkevi ayrı bir öneme sahip olmuştur.

3. Urfa Halkevi'nin Açılışı

1932 yılında açılmaya başlanan Halkevleri'nin zaman içerisinde sayısının giderek arttığı ve Türkiye'nin birçok bölgesine yayıldığı bilinmektedir. Bu bağlamda açılan Halkevleri'nden biri de Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan ve 1934 yılında açılmış olan Urfa Halkevi'dir (Çeçen, 1990: 143-144). Bu Halkevi açılışından itibaren toplumda bir yankı uyandırmış ve basında da geniş bir yer bulmuştur (Çeçen, 1990: 146). Bununla birlikte Urfa Halkevi'nin 1933 yılında açıldığını belirten bir eser de mevcuttur. *Urfa Halkevinin Bir Yıllık İş Sayımı*'nda, halkevinin açılış tarihi 23 Şubat 1933 olarak geçmekle birlikte (Urfa Halkevinin Bir Yıllık İş Sayımı, 1936: 1) ilgili eserde bir yazım hatasının olması kuvvetle muhtemel görünmektedir. Çünkü birçok kaynakta Urfa Halkevi'nin açılış tarihi 1934 olarak geçmektedir (Çeçen, 1990: 144; Toksoy, 2007: 43;

¹⁰ Cumhuriyet'in ilk yıllarında kültür kurumları olan Türk Ocakları ve daha sonra açılan Halkevleri'nde Türk ve Macar kültürüne dair pek çok konferans ve konser verilmiştir. Melek Çolak (2000). "Atatürk Döneminde Kültürel, Siyasi ve Ekonomik Bakımdan Türk-Macar İlişkileri (1919-1938)", Muğla Üniversitesi SBE Dergisi, C. 1, S. 2, s. 69.

¹¹ Çekoslovakya tarihinde *Sokol* denilen kültür kurumları ünlüdür. Sokollar, Çekoslovakya'da genç Cumhuriyetin önemli bir siyasal seferberlik aracı olmuş ve gençlerin de içinde olduğu çok geniş halk kitlelerini kapsamıştır. Bu şekilde ulus-devlet asıl okul aracılığı ile bazı ülkelerde de gençlik teşkilatı aracılığı ile yeni nesiller üzerinde etkili olmaya çalışmıştır. H. Aliyar Demirci "Tek Parti Döneminde Siyaset-Gençlik İlişkilerine Bir Örnek: Gençlik Teşkilatı Tasarıları", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 58-2, s. 58.

Orak, 2015: 47; Temizhan, 2006: 53; Cumhuriyet, 13 Şubat 1934: 3). Halkevi'nin açıldığı binanın önceleri bir okul olduğu daha sonra sinemaya dönüştürüldüğü ve en sonunda ise Halkevi binası olarak işlev gördüğü bilgisine ulaşılmıştır (Muş Bölgesi Müfettişliği tarafından Dr. Münir Soykam İmzası ile CHP Genel Sekreterliği'ne 5 sayılı no ile gönderilen 17 İkinciteşrin 1940 tarihli rapor, BCA, 490.1.0.0/1004.875.1).

Urfa Halkevi Binası

Kaynak: A. Cihat Kürkcüoğlu (2008). Şanlıurfa 1850-1950 "Fotoğraflarla Zaman, Mekân, İnsan", Şanlıurfa: ŞURKAV Yayınları, s. 211.

Urfa'nın gözdesi sayılabilecek bu Halkevi kuruluş yıllarıyla başlayarak birçok resmi törenin, bayram kutlamasının ve sosyal faaliyetin adeta merkezi olmuştur. Açılışıyla birlikte çalışmalarına hemen başlamış ve faaliyetlerini aşağıda belirtilen şubeler aracılığı ile yürütmüştür:

- Dil, Tarih, Edebiyat
- Gösteri (Temsil)
- Spor
- Sosyal Yardım
- Halk Dershaneleri
- Kitapsaray ve Yayın (Kütüphane ve Yayın)
- Köycülük,
- Ar (Güzel Sanatlar)

Bu şubeler arasında Güzel Sanatlar Şubesi ayrı bir öneme sahiptir. Gerek Urfa'nın musiki altyapısı gerekse şehirde sanata verilen önem bu şubeyi diğerlerine oranla öncü kılmıştır denilebilir. Güzel Sanatlar Şubesi düzenlediği etkinliklerle ve sanat eğitimine katkılarıyla sadece Urfa'da değil aynı zamanda yurt çapında da hep göz önünde ve ön planda olmuştur.

4. Urfa Halkevi'nin Güzel Sanatlar (Ar) Şubesi ve Çalışmaları

Halkevleri'ndeki Güzel Sanatlar Şubeleri¹², edebiyat ve temsil dışında kalan güzel sanatlar çalışmalarını; örneğin musiki, bando, koro, keman ve piyano kursları, halk türküleri ve halk oyunları gibi çalışmaları yürütmekteydi. Özellikle koro çalışmaları için kolayca öğrenilip söylenilebilecek bir repertuvar hazırlanmakta, bunun yanı sıra Halkevleri'nde musiki faaliyet ve terbiyesine malzeme hazırlamak amacıyla önceden seçilmiş bir jürinin kararıyla beste satın alınmaktaydı. Güzel sanatlar çalışmaları kapsamında radyo ve gramofon da vazgeçilmezler arasındaydı. 1940 yılı itibarıyla 109 Halkevi'nin bandosu vardı ve hatta bazılarında koro çalışmalarına başlanmıştır (CHP Halkevleri ve Halkodaları'nın 1940 Çalışmaları, 1941: 35).

Nurcan Toksoy, Halkevleri'nin Güzel Sanatlar Şubesi'nin musiki, resim, heykeltıraşlık, mimarlık ve tezyini sanatlar gibi alanlarda çalıştığını belirterek, bu şubenin amacının halkın güzel sanatlara olan ilgisini arttırmak ve bu alandaki ürünlerin topluma yayılmasını sağlamak olduğunu bildirmiştir. Böylelikle güzel sanatlara ilgi duyanlar sanatsal etkinliklere yönlendirilmiş ve yetenekli kişilerin yetişip ustalaşmaları için eğitim çalışmalarına ağırlık verilmiştir. Ayrıca resim sergileri ve fotoğrafçılığa yönelik çalışmalar da bir diğer

¹² Bu şube; Halkevleri Teşkilat, İdare ve Mesai Talimatnamesi'nde (1932) Güzel Sanatlar Şubesi, CHP Halkevleri Öğreneği'nde (1935) Ar Şubesi, Halkevleri Çalışma Talimatnamesi'nde (1940) ise yine Güzel Sanatlar Şubesi şeklinde anılmaktadır. Oğuz Temizhan (2006). "Halkevleri ve Halkevlerinin 1932-1940 Arası Eğitim Faaliyetleri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, s. 55

faaliyet alanı olmuştur¹³ (Toksoy, 2007; 51).

CHP halkın terbiye ve yükselmesinde güzel sanatların birinci planda geldiğini kabul etmiş ve Halkevleri'nde bu işin ele alınıp işlenmesini Güzel Sanatlar (Ar) şubesine bırakmıştır. Merkezden en çok yardım gören, direktif alan ve verimli çalışmaları olan şubelerden biri de budur (Url-1).

Urfa'da Halkevi'nin açılışıyla başlanarak musiki konusunda amatör gençlerin bir kısmı bir araya toplanmış ve özellikle de müsamerelerde bu gençlerin terennümlerine yer verilmiştir.¹⁴ Urfa Halkevi'nin musiki çalışmaları yalnızca müsamerelerle sınırlı kalmamıştır. Ulusal bayram ve önemli günlerde örneğin, 1934 yılının Zafer Bayramı'nda Cumhuriyet Meydanı'nda yapılan kutlamalarda bando görev almıştır (Yenilik, 30 Ağustos 1934: 1).

Yine her yıl kutlanan Dil Bayramı'nda Halkevi bandosu saz terennümünde bulunmuştur.¹⁵ Bando sadece ulusal gün ve bayramlarda değil farklı etkinlik ve toplantılarda da faaliyet göstermiştir. CHP'nin 1935 yılındaki 4 üncü Kurultayı'nın 15 Mayıs Perşembe günü radyo aracılığıyla Urfa Halkevi'nde dinletileceği ve bandonun hem gündüz hem de gece eğlencelerine iştirak edeceği *Yenilik* gazetesinin sütunlarına yansımıştır (Yenilik, 9 Mayıs 1935: 3). *Urfa Halkevinin Bir Yıllık İş Sayımı* adlı eserde de, Güzel Sanatlar Şubesi'nin 1935-1936 yıllarındaki çalışmalarına yer verilerek bandonun aktif olduğu belirtilmiştir. Buna göre yıpranmış ve bakımsız olan bandonun yenilendiği ve bu bando ile Urfa'ya batı musikisinin dinletildiğinin altı çizilmiştir. Törenlerde gerek görünümü gerekse terennümleriyle ilk dikkati çeken de bu bandodur (Urfa Halkevinin Bir Yıllık İş Sayımı, 1936: 3). Öyle ki, 3 Mayıs 1935'te Urfa Halkevi bandosunun güzel bir şekilde ıslah edildiğinin ve bandoda görev alanlara aynı renkte üniforma dikildiğinin altı çizilmiş ve bu bando takımının yeni hali *Cumhuriyet* gazetesi sayfalarına yansımıştır (Cumhuriyet, 3 Mayıs 1935: 6).

Urfa Halkevi Bando Ekibi

Kaynak: Cumhuriyet, 3 Mayıs 1935, s. 6.

Halkevi'nin tuttuğu istatistiklere göre, Güzel Sanatlar Şubesi bünyesinde Şubat 1935'ten Şubat 1936'ya değin birçok faaliyet gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda 9 konser, 3 balo, 23 aile gecesi, 1 şölen, 5 nikah-nişan, 13 konserli konferans ve bunlara ek 69 musiki dersi yapılmıştır. Bu şube 11'i bayan olmak üzere toplam 174 kayıtlı üyeye, üye sayısı bakımından Urfa Halkevi'nin en kalabalık ikinci şubesi olmuştur (Urfa Halkevinin Bir Yıllık İş Sayımı, 1936: 42). Faaliyetlerin ise neredeyse tamamında bando aktif olarak görev almıştır.

¹³ Halkevleri'nin fotoğrafçılık çalışmalarıyla ilgili bkz.: Hürü Kaya (2004). Halkevlerinin Etkinlikleri İçinde Fotoğrafın Kullanımı ve Yeri (1932-1951), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi SBE.

¹⁴ "Urfa'da halkevi kuruldu kurulalı musiki amatörü gençlerimizin bir kısmı bir araya toplandı, geçen kış mevsiminde müteaddit defalar verilen müsamerelerde bunların terennümlerine tegannilerine meydan verildi. Bunu memleket -musikisinin inkişâfi yolunda biz hizmet biliriz ve takdir ederiz." Celal Ö., "Halkevimizden Umduklarımızı Görmek İstiyoruz", *Yenilik*, 19 Temmuz 1934, s. 1.

¹⁵ "Çarşamba gecesi halkevimiz'de dil kurultayının sene'i devriyesi bayramı kutlanmıştır. Halkevi bandosunun, ince sazın ahenkli terennümünden sonra Ortamektebimizin müdürü Cevdet ve tarih coğrafya hocası İhsan beyler tarafından öz Türkçe sözler hakkında iki kıymetli konferans verilmiştir. Konferansta mazide ki Osmanlıca ve bu günkü yeni dilimiz ile yazılmış manzun, mensur eserler okunmuş eski yazıların yeni yazımız arasında ki farkların mükayeseleri yapılmış ve yüzlerce halk bu konferanslardan iyice istifade etmiştir. Konferansta Vali Bf. ile belediye reisi Ömer beyde hazır bulunmuşlardır." Halkevimiz'de Dil Bayramı, *Yenilik*, 27 Eylül 1934, s. 1.

Bununla birlikte Halkevi'nin 1936 yılı çalışmalarını anlatan başka bir raporda, Güzel Sanatlar Şubesi'nin bandosu olduğu bildirildiği halde yapılan teftişte bandonun aktif bir halde olmadığı belirtilmiştir: "Geçen sene altıyüz küsur lira sarfile bir bando takımı alındığı halde bu gün bu bando aletlerinin bir kenara atıldığını gördüm. Aylardan beri aletlerin ele alınmadığını, hatta bandocular gelmedikleri için merasimlerde dahi istifade edilmediğini söylediler. Bu durum karşısında Urfa Halkevi'nde bir bando olduğu nasıl düşünülebilir?" (Urfa Halkevi Başkanlığı'na gönderilen 23.07.1936 tarihli rapor. BCA, 490.01/991.835.4).

Oysaki Urfa Halkevinin Bir Yıllık İş Sayımı'nda bu şubenin son derece aktif olduğuna, bu şube vasıtasıyla Urfa'ya ait parçaların sözlerinin toplandığına, daha önemli olarak on beş yıllık olan müzik aletlerinden işe yaramayanların yedeğe çıkarılıp yerlerine yenilerinin getirildiğine değinilmiştir. Böylelikle ahenkli bir bando oluşturularak ulusal gün ve bayramlar ile çeşitli törenlerde bu bandodan istifade edildiği belirtilmiştir (Urfa Halkevinin Bir Yıllık İş Sayımı, 1936: 15-16). Yine 1935-1936 yıllarında Halkevi'nin diğer faaliyetlerinde de örneğin temsillerde, konferanslarda bandodan istifade edilmiş ve bu etkinliklere karşı halkta daha fazla ilgi uyanmıştır (Urfa Halkevinin Bir Yıllık İş Sayımı, 1936: 16). Zaten ilgili teftiş raporunun Temmuz 1936'da kaleme alınmış olması da, Şubat 1936 sonrasında bandonun aktifliğini yitirmiş olabileceği izlenimini doğurmakla birlikte 1936 yılının Ağustos ayında Işık gazetesinin sayfalarına yansıyan bir haber de tam aksine Urfa Halkevi'nin müzik konusunda aktif olduğunu destekler niteliktedir:

"...Halkevinde halk gecesi ne demek? Burası muayyen zamanlarda halka ayrılır mı? Evet.. Ulu önder Atatürk büyük devrim rejiminde bu kültür yuvasını halk için yaratmıştır. Hakikat halde bu yuva Atatürkün ve Türkün yuvasıdır. Her vatandaş seve seve bu kâbeye yüzünü sürer. İşte haftanın bir günü yani Salı akşamları halkın içten kopan yanık duyguları ve baygın nağmeleri burada terennüm ediliyor: epeyi zamandan beri unutulmuş, terkedilmiş ve hatta ölüm çağına varmış memleketin Halk musikisi bu geceden itibaren canlanmaya başladı. Bakir saz şairleri ellerindeki sazlarla evimizin yazlık sahnesinde toplu bir halde bulunarak bahçede biriken kardeşlerine cürrelerinin ince sesleri ve kendilerinin öz nağmelerile dinlettiler. Halk çoktan kaybettiği bu nağmeyi kendi evinde buldu. Urfa çok eski halk musiki diyarıdır. Bu aşık halk şairleri evinin bir köşesinde toplanmaya elbette hakları vardır. İşte bu geceye (Halkevinde halk gecesi) diyebiliriz." (Işık, 27.8.1936: 2).

1936 yılının sonlarına doğru da Urfa Halkevi müzik konusundaki etkinliğini kaybetmemiş, burada saz ve söz geceleri düzenlenmeye devam edilmiştir. Bu geceler için genellikle Salı günleri tercih edilmiştir (Urfa, 14 İkinciteşrin 1936: 1).

Güzel Sanatlar Şubesi bu yıllarda halkevine radyo getirterek modern musikinin dinlenilmesini sağlamıştır. Üstelik radyonun tek işlevi musiki de değildir. Halkın toplu olarak bulunduğu yerlerde Halkevleri'nde verilen konferanslar ile söylevleri dinletmek ve her akşam ajans haberlerini vermek gibi işlevleri de olmuştur (Urfa Halkevinin Bir Yıllık İş Sayımı, 1936: 16-17). Örneğin Halkevleri'nin kuruluşunun 21.02.1937 tarihinde yapılan yıldönümü kutlamasında CHP Genel Sekreteri ve Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'nın Ankara'dan verdiği konferans Urfa Halkevi'nde radyodan (hoparlörlerle) dinlettirilmiştir (BCA, 490.01/962.724.2). Ardından Halkevi Başkanı, Halkevi'nin bir yıllık çalışmalarını değerlendirerek rejimin yüksek gayelerini anlatmış ve bunu müteakip evin Dil Kolu üyelerinden Ortamektep Başöğretmeni Cevdet Baykal kültürel yükselişi anlatır bir söylevde bulunmuştur. Bandonun çaldığı parçaların ardından törene son verilmiştir (CHP Urfa Halkevi İdare Heyeti tarafından 94 sayı no ile CHP Genel Sekreterliği'ne gönderilen 5 Mart 1937 tarihli belge. BCA, 490.01/962.724.2).

Konferans ve temsil gecelerinde üzerine düşeni yapan Güzel Sanatlar Şubesi, bunların yanı sıra nişan, nikah, sünnet gibi törenlerde de Halkevi salonunu açarak halka yardımcı olmuş ve tören sahiplerini önemli bir külfetten kurtarmıştır. Zafer, Cumhuriyet, yılbaşı ve çocuk baloları ile bütün okulların yıllık temsil ve müsamereleri bu şubenin yardımlarıyla daha da canlanmıştır (Urfa Halkevinin Bir Yıllık İş Sayımı, 1936: 17). Hatta Urfa Halkevi'nde müzikal düzenlendiği de bilinmektedir.

Kaynak: A. Cihat Kürkçüoğlu, (2008). Şanlıurfa 1850-1950 "Fotoğraflarla Zaman, Mekân, İnsan", Şanlıurfa: ŞURKAV Yayınları, s. 218

Güzel Sanatlar Şubesi, Urfa'ya ait parçaların toplanmasında da önemli bir rol üstlenmiştir. *Anam olasin Ömer! şarkısı kimindir?* başlığıyla *Cumhuriyet* gazetesinde çıkan bir haber oldukça dikkat çekicidir. Habere göre Urfa Halkevi Ar Komitesi azalarından Macid Erakin ve Bando Şefi Osman Özsoy¹⁶ bir Urfa şarkısı olduğu halde çıkartılan notanın başında "Söz ve müzik İzmirli Zeki Duygulu" ifadesine rastlamış ve bunun üzerine gazeteye bir şikayet mektubu göndererek bu şarkının Urfa'ya ait olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü İzmirli Zeki bu şarkıyı onu plağa okuyan Nizipli Deli Mehmet'ten öğrenmiştir. Gazetede şikayet yazısını gören Nizipli Deli Mehmet de şarkının Urfa şarkısı olduğunu teyit ederek İzmirli Zeki Bey ile bir alakasının olmadığını belirtmiştir (*Cumhuriyet*, 7 Birinciteşrin 1936, s. 6). Bu durum Güzel Sanatlar Şubesi'nin Urfa'ya ait repertuar oluşturulmasında ve şarkı sözlerinin toplanmasında son derece titizlikle çalıştığının önemli bir göstergesidir.

Bu şubenin işlevleri sadece Urfa'ya ait parçaların toplanarak repertuar oluşturulması, bando çalışmalarının yapılması, müzik gecelerinin düzenlenmesi ile sınırlı kalmamıştır. Halkevi Başkanı tarafından CHP Genel Sekreterliği'ne gönderilen 13.07.1938 tarihli bir yazıda bu şubenin hem mahalli müziğin geliştirilmesi için çaba sarfettiği hem de batı musikisine ait klasik parçaların etütlerini yapmakta ve hazırlamakta olduğu belirtilmiştir. Ancak bu çalışmalar için bir piyanoya ihtiyaç duyulmuştur. Bu bağlamda Halkevi Başkanlığı'ndan yapılan açıklamada, aslında Halkevi'nde kuyuksuz bir piyano bulunduğunu ancak bu piyanonun eski ve yıpranmış olduğundan dolayı çalışmalar için elverişli olmadığı dile getirilmiştir (BCA, 490.01/970.751.2).

1940 yılında CHP Genel Yönetim Kurulu yeni bir yönerge kabul ederek örgütlenme kurulmamış olan illerdeki Halkevleri ve Odaları için bir denetim düzeni oluşturmuştur. Parti Genel Başkanlık Divanı tarafından onaylanan bu düzenlemeye göre parti örgütlenmesi kurulmamış olan illerde parti deneticilikleri kurularak buralara atama yapılması uygun görülmüştür. Atama yapılacak olan illerden biri de Urfa'dır. Böylelikle Urfa Halkevi de yılda iki kez denetimden (teftiş) geçmiş olacaktır (Çeçen, 1990: 131).

CHP Genel Sekreterliği'ne gönderilen 22 Teşrinisani 1940 tarihli bir teftiş raporunda Urfa Halkevi'nin Güzel Sanatlar Şubesi'ne dair bilgi verilmiştir. Buna göre, bu şubenin üyeleri saz ve musiki bilenlerden seçilmiştir. Bu üyeler her Salı günü saz gecesi yapmış ve bu gecelerde milli oyunlar oynanıp türküler söylenmiştir. Şubede ayrıca 14 kişilik bir bandonun olduğu da belirtilmiştir (BCA, 490.01/1004.875.1).

¹⁶ 1908 yılında Urfa'da doğan Osman Özsoy, Bursa Sanat Okulu'nda iki yıl musiki nazariyatı dersleri almıştır. 1934 yılında Mardin'de daha sonra ise Urfa'da bando takımını kuran Özsoy 1950 yılına kadar bu alandaki çalışmalarını sürdürmüştür. Urfa Halk Müziği ile ilgili türkü ve oyun havaları derleyerek bu derlemelerini *Urfalı Musikîşinaslar ve Halk Türküleri* adlı bir defterde toplamıştır. 1946 yılında Gaziantep'ten başlayarak İstanbul'a kadar birçok ilde konser veren ekibin şefliğini yapan Özsoy, 1972 yılında hayatını kaybetmiştir. A. Cihat Kürkçüoğlu, v.d., (2002). Şanlıurfa Uygarlığın Doğduğu Şehir; Coğrafya, Tarih, Mimari, Arkeoloji, Turizm, Sanat, Edebiyat, Halk Kültürü, Şanlıurfa: ŞURKAV Yayınları, s. 327. İki kaynaktan Özsoy'un Urfa'da bando takımını 1940-1950 yıllarında kurup yönettiği ifadesi geçmektedir.Bkz.:<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,80855/sanliurfada-halk-muzigi-derleme-calismalari.html>; Şanlıurfa (2011). Şanlıurfa Kültür Sanat Tarih ve Turizm Dergisi, S. 10, s. 29. Ancak Özsoy'un adı geçen bando takımını 1940 yılı öncesinde kurduğu bilinmektedir.

1942 yılına ait bir teftiş raporunda ise yerli bir saz heyeti oluşturulduğunun ve çalışmalarını sürdüren bu saz heyetinin Ankara'daki devlet erkânının karşısına çıkabilecek seviyeye gelmesinin umulduğunun da altı çizilmiştir (BCA, 490.01/1004.875.1). Şubede yalnızca saz heyeti değil bando da son derece aktiftir. Örneğin, II. İnönü Zaferi'nin 22 nci yıldönümü kutlaması Urfa Halkevi'nde yapılmış ve bando tarafından Cumhuriyet ve Gençlik Marşları çalınmıştır (Yenilik, 31 Mart 1943: 2). Yine Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 28 Eylül 1932'de Urfa'ya teşriflerinin onuncu yıldönümü kutlamasında Halkevi'nde bir tören yapılmıştır. Törende bandonun İstiklal Marşı'nı çalmasını müteakip bir konferans verilmiştir. Akşam da Halkevi'nde milli oyunlar tertip edilerek saz çalınmış ve yerli havalar okunmuştur (Yenilik, 28 Eylül 1942: 1-2).

1943 yılı da yurt çapında Güzel Sanatlar Şubeleri'nin çalışmalarının son derece aktif olduğu bir yıldır. Çeşitli Halkevleri'nde halk oyunlarına verilen önem daha da artmıştır. Nitekim CHP'nin Halkevleri ve Halkodalarına dair 1943 yılı raporunda Akşehir, Bursa, Kemaliye, Söğüt, Sivas, Çorum ve Urfa Halkevleri'nin bu alandaki başarılarından bahsedilmiştir (C.H.P. Halkevleri ve Halkodaları 1943, 1944: 6).

Yine 1943 yılı içerisinde Halkevi'nin bahçesinde bir saz gecesi yapılmış ve bu gecede Urfa türkülleri söylenmiştir. Halkın büyük bir rağbet gösterdiği bu etkinliğin 9 Eylül 1943 tarihinden itibaren her Pazartesi, "saz ve söz gecesi" adı altında yapılması planlanmıştır (Yenilik, 9 Eylül 1943: 1).

1944 yılı çalışmalarına gelince, bu yıl bando çalışmaları yer yer gelişme kaydetmiş olmakla birlikte; saz yokluğu ve öğretmen bulunamaması yüzünden güçlüklerle de karşılaşmıştır. Tire Halkevi bando çalışmalarında Türkiye'de başı çekerken, ardından Ayvalık Halkevi ve bunlardan sonra ise Bergama, Denizli, Bolu, Mudurnu, Mudanya ve Urfa Halkevleri başarı göstermiştir (C.H.P. Halkevleri ve Halkodaları 1944, 1945: 18). Bando çalışmalarının yanı sıra aynı yıl içerisinde düzenlenen "Eski Türk El İşlemeleri Sergisi" ise oldukça dikkat çekmiştir. Urfa Valisi'nin "*Halkevimizin muvaffakiyetli eserlerinden birisi daha*" sözleriyle açtığı bu sergide Urfalı kadınlar tarafından işleme ile yapılan peşkir, kilim ve heybeler herkes tarafından takdir toplamıştır. Ayrıca sergideki eserler arasındaki en başarılı üç çalışma seçilmiştir (Yenilik, 22 Mayıs 1944: 1).

1945 yılı içerisinde halk oyunları alanında Urfa Halkevi'nin çalışmaları övünçle anılmış (C.H.P. 1945 Yılında Halkevleri ve Halkodaları, 1946: 11), yine aynı yıl bu Halkevi'nin bando çalışmaları örnek teşkil etmiştir (C.H.P. 1945 Yılında Halkevleri ve Halkodaları, 1946: 13). 1946 yılında da bir değişiklik olmamış, Urfa Halkevi halk oyunları çalışmalarıyla öne çıkmıştır (C.H.P. 1946 Yılında Halkevleri ve Halkodaları, 1947: 10).

Urfa Halkevi'nde bando çalışmaları, halk oyunları, saz ve söz geceleri gibi etkinliklerin yanı sıra halk eğitimine de büyük önem verilmiş birçok kursla birlikte müzik kursu da açılmıştır. Örneğin 1947 yılı Nisan ayı içerisinde müzik dersleri verileceği basın aracılığıyla halka duyurulmuştur. Duyuruda nota derslerini Güzel Sanatlar Şubesi Başkanı Osman Özsoy'un vereceği, bunun yanı sıra yaylı ve telli saz dersleri verileceği (Urfa, 25 Mart 1947: 1) ve kursun Çarşamba ile Cumartesi günleri olacağı belirtilmiştir (Urfa, 23 Nisan 1947: 1).

Urfa Halkevi Müdürü Selahattin Atabay ve Müzik Öğretmeni Halkevi Müzik Kursu Öğrencileri

Kaynak: A. Cihat Kürkçüoğlu (2008). Şanlıurfa 1850-1950 "Fotoğraflarla Zaman, Mekân, İnsan", Şanlıurfa: ŞURKAV Yayınları, s. 221

1947 yılında Urfa'da görülen veba salgını nedeniyle 11 Nisan Kurtuluş Bayramı ve 23 Nisan Milli Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nın kutlanamadığı bilinmektedir. Bu nedenle 23 Nisan akşamı Halkevi'nde bir gece düzenlenmiş ve kalabalık bir halk kitlesi halkevinin yazlık kısmında toplanmıştır. Açılış konuşmasının

ardından bandonun alafranga parçaları ile Urfa'nın yerli saz ve türküleri dinlenerek milli oyunlar oynanmıştır. Halkın düzenlenen bu geceden çok memnun kaldığı gazete sayfalarına yansımıştır (Urfa, 29 Nisan 1947: 1). Düzenlenen bu etkinliklerde çokça istifade edilen bando aletlerinin birkaç ay geçmeden bozulduğu ve tamir edilmek üzere İstanbul'a gönderildiği dikkati çekmektedir (Urfa, 17 Haziran 1947: 1). Kasım ayı itibariyle bando aletleri yine Urfa Halkevi'ndedir (Urfa, 10 Kasım 1947: 1) ve işlerlik kazanmıştır (Urfa, 17 Kasım 1947: 1).

İlerleyen yıllarda da Güzel Sanatlar Şubesi'nin faaliyetleri devam etmiştir. Ancak 1950 yılına gelindiğinde Urfa Halkevi bütçesinin son derece yetersiz olduğu ve bu durumun Halkevi çalışmalarını olumsuz etkilediği Halkevi Başkanı'nun şu sözlerinden anlaşılmaktadır:

"Halkevimizde yeni çalışma yılından beri geniş bir programla geceli gündüzlü çalışmağa kuyulduk (koyulduk). Tertiplenen toplantılara halk büyük bir arzu ve heyecanla gelmektedirler. Evimiz her gün verimli bir şekilde dolup boşalmaktadır.

Temsiller, konferanslar, aile toplantılarına hız vermek ve bu çalışmalarımızı müzik milli oyunlarla süsleyerek kazalara geziler tertiplenmek kararındayız. Bütçemiz çok dardır. Yapmak istediğimize cevap verecek durumda değildir.

Bu vaziyetimize sayın müfettişimizde mutididirler. Pek sıkıntıdayız. Para yardımında bulunmanızı samimiyetle arz ederim. 7/4/1950." (BCA, 490.01/1531.229.1).

Halkevi Başkan'ın sözlerinden anlaşılacağı üzere yaşanan maddi sıkıntılara rağmen Urfa Halkevi'nde faaliyetler oldukça verimli bir biçimde devam etmiştir. Ancak bir müddet sonra tıpkı diğer Halkevleri gibi Urfa Halkevi'nin de kapatıldığı bilinmektedir.

SONUÇ

1934 yılında açılan Urfa Halkevi birçok şube aracılığıyla çalışmalarını yürütmekle birlikte bu şubeler arasında Güzel Sanatlar şubesi ayrı bir öneme sahip olmuştur. Bu durumun temel nedenlerinden biri kadim bir şehir olan Urfa'nın güzel sanatlara ve musikiye yatkın ve özellikle de musiki alanında kayda değer bir altyapısının olmasıdır. Urfa'da zaten var olan bir musiki anlayışının geliştirilmesi ile repertuarların özenle derlenmesinde ise Urfa Halkevi öncü bir rol oynamıştır. Bu alanda amatör sayılabilecek gençlerin çeşitli kurs ve çalışmalarla usta duruma getirilmeleri ve bu gençlere nota bilgisinin verilmesinde de Halkevi'nin katkısı büyüktür.

Urfa'da resmi törenlerden bayramlara, müzikallerden saz ve söz gecelerine kadar birçok faaliyet genellikle Urfa Halkevi bünyesinde yürütülmüştür. Üstelik Halkevi'ne ait bir bando takımının olması bu faaliyetlere daha da canlılık kazandırmıştır. Düğün, nişan, sünnet v.b. etkinliklerle salonlarının kapılarını halka açan Urfa Halkevi zaman içerisinde Urfa'da sosyo-kültürel yaşamın merkezi haline gelmiş ve neredeyse en önemli adres olmuştur.

Yalnızca Güzel Sanatlar Şubesi çalışmalarıyla değil, diğer şubelerinin aracılığıyla da halkın gerek sosyal gerekse kültürel yönden geliştirilmesinde başrolü üstlenen Urfa Halkevi'nin aynı zamanda Cumhuriyet dönemi oluşturulmak istenen vatandaş profilinin inşasında ve Cumhuriyet ideolojisinin halk tabanına yayılmasında önemli katkıları bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

A.Kitaplar

- AKÇURA, Yusuf (2001). Yeni Türk Devletinin Öncüleri -1928 Yılı Yazıları, (Yay. haz.: Nejat Sefercioğlu), Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- CEBESÖY, Ali Fuat (2001). Bilinmeyen Hatıralar Kuva-yı Milliyeden Cumhuriyet Devrimlerine, (Yay.haz. Osman Selim Kocahanoğlu), İstanbul: Temel Yayınları.
- CHP Halkevleri ve Halkodaları'nın 1940 Çalışmaları (1941). Ankara.
- C.H.P. Halkevleri ve Halkodaları 1943,(1944). Ankara.
- C.H.P. Halkevleri ve Halkodaları 1944, (1945). Ankara.
- C.H.P. 1945 Yılında Halkevleri ve Halkodaları, (1946). Ankara.
- C.H.P. 1946 Yılında Halkevleri ve Halkodaları, (1947). Ankara.
- ÇEÇEN, Anıl (1990). Halkevleri, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- DANIŞMEND, İsmail Hâmi (1972). İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C. IV, İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- GÜMÜŞOĞLU, Firdevs (2005). Ülkü Dergisi ve Kemalist Toplum, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- KARAER, İbrahim (1992). Türk Ocakları (1912-1931), Ankara: Sistem Ofset.
- KOÇAK, Cemil (2006). Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası, İstanbul: İletişim Yayınları.
- KÜRKCÜOĞLU, A. Cihat v.d, (2002). Şanlıurfa Uygarlığın Doğduğu Şehir; Coğrafya, Tarih, Mimari, Arkeoloji, Turizm, Sanat, Edebiyat, Halk Kültürü, Şanlıurfa: ŞURKAV Yayınları.
- KÜRKCÜOĞLU, A. Cihat (2008). Şanlıurfa 1850-1950 "Fotoğraflarla Zaman, Mekân, İnsan", Şanlıurfa: ŞURKAV Yayınlar.
- OKYAR, Fethi (1980). Üç Devirde Bir Adam, İstanbul: Tercüman Yayınları.
- TEZEL, Yahya S. (1986). Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950), Ankara: Yurt Yayınevi.
- TOKGÖZ, Erdiñç (2001). Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2001), Ankara: İmaj Yayınevi.
- TOKSOY, Nurcan (2007). Halkevleri -Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak-, Ankara: Orion Yayınevi.
- TUNAYA, Tarık Z. (1952). Türkiye'de Siyasal Partiler 1859-1952, İstanbul.
- TUNCER, Hüseyin (1990). Türk Yurdu (1911-1931) Üzerine Bir İnceleme, Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- TUNCER, Hüseyin, v.d, (1998). Türk Ocakları Tarihi (Açıklamalı Kronoloji 1912-1917), C.1, Ankara: Gökçe Ofset.
- Urfa Halkevi'nin Bir Yıllık İş Sayımı 23/2/1935-23/2/1936, (1936). İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası.

UZUN, Turgay ed. (2010). Tek Parti Döneminde Siyasal Oluşumlar-İkinci Grup'tan Serbest Fırka'ya, İttihat ve Terakki'den Günümüze Siyasal Partiler, Ankara: Orion Kitabevi.

ÜSTEL, Füsün (1997). İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931), İstanbul: İletişim Yayıncılık.

ZEYREK, Şerafettin (2006). Türkiye'de Halkevleri ve Halkodaları, Ankara: Anı Yayıncılık.

B.Makaleler

ARIKAN, Zeki (1999). "Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, VI/23, s. 261-281.

ÇOLAK, Melek (2000). "Atatürk Döneminde Kültürel, Siyasi ve Ekonomik Bakımdan Türk-Macar İlişkileri (1919-1938)", Muğla Üniversitesi SBE Dergisi, C.1, S. 2.

DEMİRCİ, H. Aliyar "Tek Parti Döneminde Siyaset-Gençlik İlişkilerine Bir Örnek: Gençlik Teşkilatı Tasarımları", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 58-2, s. 55-77.

C.Tezler

DUMAN, Erhan (2011). Krizlerin Anatomisi: 1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizin Karşılaştırılması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KAYA, Hürü (2004). Halkevlerinin Etkinlikleri İçinde Fotoğrafın Kullanımı ve Yeri (1932-1951), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi SBE.

ORAK, Abdullah (2015). II. Dünya Savaşı Sürecinde Urfa (1939-1945), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa: Harran Üniversitesi SBE.

TEMİZHAN, Oğuz (2006). Halkevleri ve Halkevleri'nin 1932-1940 Arası Eğitim Faaliyetleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

D.Gazeteler

Cumhuriyet, 3 Kanunusani 1932.

Cumhuriyet, 13 Şubat 1934.

Cumhuriyet, 3 Mayıs 1935.

Cumhuriyet, 7 Birinciteşrin 1936.

Işık, 27 Ağustos 1936.

Urfa, 14 İkinci teşrin 1936.

Urfa, 25 Mart 1947.

Urfa, 23 Nisan 1947.

Urfa, 29 Nisan 1947.

Urfa, 17 Haziran 1947.

Urfa, 10 Kasım 1947.

Urfa, 17 Kasım 1947.

Yenilik, 19 Temmuz 1934.

Yenilik, 30 Ağustos 1934.

Yenilik, 27 Eylül 1934.

Yenilik, 9 Mayıs 1935.

Yenilik, 28 Eylül 1942.

Yenilik, 31 Mart 1943.

Yenilik, 9 Eylül 1943.

Yenilik, 22 Mayıs 1944.

E.Arşiv Belgeleri

BCA, 490.1.0.0/1004.875.1.

BCA, 490.01/991.835.4

BCA, 490.01/962.724.2.

BCA, 490.01/970.751.2.

BCA, 490.01/1004.875.1.

BCA, 490.01/1531.229.1.

F.Çevrimiçi

Url-1

<https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20DIJITAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI/197404024%20CHP%20HALKEVLERI%20HALKODALARI%201932-1942/197404024%20CHP%20HALKEVLERI%20HALKODALARI%201932-1942.pdf> 29.01.2016.

<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,80855/sanliurfada-halk-muzigi-derleme-calismalari.html>; 29.01.2016.

G.Röportaj

İPEK, A. Naci, 14.09.2015.